

Yaacov Hecht: Demokratikus oktatás

január 22, 2023

Hagyományainkhoz híven tovább bővítjük a magyarul is elérhető, demokratikus oktatásról szóló irodalom listáját. Alább olvasható Yaacov Hecht – *Demokratikus oktatás* című könyvének egy fejezete, 'Sokszínű tanulás – tanulás egy demokratikus világban' címmel. Yaacov Hecht 1987-ben alapította az azóta világhírré szert tett demokratikus iskoláját Hadera városában, Izraelben. Az iskolában mára már mintegy 600, 4-18 év közötti diák tanul szabadon. Yaacov Hecht a megálmodója a demokratikus iskolák világtalálkozójának is, melyre először Haderában került sor 1993-ban. Yaacov kalandos életútja és gondolkodása inspiráló, mindig új utakat kereső. Az iskolát és a tanulást nem egy elszigetelt, kanonizált tudást átadó képződményként, hanem az élet szövetében minden percben zajló, emberi kapcsolatokon keresztül szövődő izgalmas tevékenységként látja és írja le.

A könyv kiemelkedő jelentőségű a demokratikus oktatásról szóló írások sorában, mert amellett, hogy bemutatja Yaacov és a haderai iskola létrejöttének személyes és izgalmas történetét, érthető és élvezetes módon segít megérteni, hogy mik is a demokratikus oktatás alapelvei – a haderai modell szerint –, és hogy hogyan működik egy ilyen iskola a hétköznapi életben. Egyszerre élvezetes olvasmány memoárként és hasznos kézikönyv demokratikus oktatást tervező, megvalósító olvasók számára is. A sokszínű tanulásról szóló részletet terveink szerint újabban követik majd.

Yaacov Hecht – Demokratikus oktatás

Harmadik fejezet

Sokszíű tanulás – tanulás egy demokratikus világban

1. rész: Az egyedi személyiséghez vezető út

Eltévedni

Nagyjából tizenhét éves lehettem, amikor elindultam egyik, akkoriban szokásos sétámra Haderától Északra a homokdűnékhez. Vittem magammal látcsövet, és úgy terveztem, hogy madarakat fogok nézni a környéken. Forró, kimerítő nap volt. Homok tapadt a bőrömrre, csorgott a veríték az arcomon, szomjas voltam és a máskor oly élvezetes madárlesben semmi örömet nem leltem. Csalódott voltam és dühös, úgyhogy úgy határoztam, hogy hazamegyek és Nyugatnak vettem az irányt, az autópálya felé. Jól ismertem az utat, de az izzadás, a türelmetlenség és a perzselő nap együttesétől felzaklatva eltévedtem.

Soká, nekem legalábbis úgy tűnt, kerestem az utat, de egyszeriben minden homokdűne ugyanúgy nézett ki. Egy pillanatig azt gondoltam, hogy örökre itt ragadok, de akkor megláttam egy dombot, amit eddig még egyszer sem másztam meg. A kíváncsiság szikrája gyúlt ki bennem. Jól ismertem a dűnéket, de nem emlékeztem, hogy ezt láttam volna valaha. Nekivágtam, zsörtölődve átkozott kíváncsiságom miatt, és meg sem álltam, míg el nem értem a tetejét. Sose fogom elfelejteni azt az érzést. Egy focipálya nagyságú tó csillogott kéken a homokdűnék között; tiszta, hívogató víz zöld növényzettel övezve. A boldogságtól ujjongva romboltam le a homokdombról, letéptem magamról a ruhám és futva vetettem bele magam a hűs vízbe. Jó ideig úsztam, fröcsköltem, kiáltoztam a boldogságtól, elbűvölve eme ismeretlen tó felfedezésétől. Aztán fölöltöztem és könnyedén megtaláltam az autópályához vezető utat.

Egy héttel később elhívtam pár barátomat, hogy megmutassam

nekik a felfedezésem. “Nem fogjátok elhinni!” – mondtam. “Csak várjatok, míg meglátjátok, hogy milyen csodálatos egy tó az!” Ezúttal autóval mentünk. A legközelebbi autótút felől közelítve meg a tavat hamar fölmásztunk a dombra. Álltunk, néztük a tiszta vizet – én, egyre fokozódó izgalommal, barátaim pedig meglepő csalódottsággal. “Mi? Ez az? Ettől a kis tótól vagy annyira oda?” – kérdezték. “Nem tudod, hogy csak egy km-el arrébb egy egész víztározó van a természetvédelmi területen a dűnék kellős közepén? Mi különleges van ebben a picike tóban?” Próbáltam elmagyarázni nekik, hogy milyen különleges számomra ez a tó, de hiába. Azóta már másokat is elvittem a tóhoz, de minden alkalommal azt tapasztalom, hogy nem tudom átadni azt az izgatottságot és kíváncsiságot, amit bennem keltett.

Ez a történet számomra megtestesíti azt, ami az emberrel egy tanulási folyamat során történik. A tanulás egy kutató és felfedező folyamat, nagy izgalommal jár és intim – melyek egyikét sem egyszerű másoknak átadni. Úgy hiszem, hogy minden tanulás valami új felfedezése. A felfedezés élménye, a pillanat, amikor valamit felfedezünk – megtalálni egy rég keresett növényt, találni egy könyvet, amit korábban sosem láttam még... vagy bármilyen más felfedezés akár saját magamról, akár a világról – az egyike a legerőteljesebb és legmegindítóbb érzéseknek.

De mi történik egy konvencionális, konzervatív iskolában? Az iskolának olyan helynek kellene lennie, ahol a gyerekek minden nap több tucat új és izgalmas dolgot fedeznek fel. Ehelyett egy furcsa dolog történik: unottá válnak és folyvást azt keresik, hogy hogyan lehetne elszökni az útjukba akadó felfedezések és élmények elől. Már maga a szó “iskola”, valami ahhoz hasonló ébreszt fel bennük, mint amit a barátaim éreztek, amikor a kis tóról meséltem nekik: “Megint ez a nyomorult a hülye tavával...”

Olybá tűnik, hogy ahhoz, hogy a felfedezés élménye megszülessen, mindenkinek először keresztül kell mennie a saját “pusztaságán”, hogy kereshesse és megtalálhassa a “saját tavát”. Ezt a tapasztalatot nem lehet átadni, mert mindenki

számára egyedi. De aki valaha megtapasztalta, később szomjazni fogja, hogy újra és újra átélhesse. Mindig lesznek olyanok, akik sosem ízlelték meg a felfedezés különleges érzését s így nem is fog hiányozni nekik...

Annak érdekében, hogy minden gyerek fölfedezhesse a "saját tavát", az iskolának engednie kell a gyerekeket a "pusztaságban" kóborolni. Saját maguknak kell megkeresniük az utat – akkor is, ha rájönnek, hogy rossz döntést hoztak és rossz helyen keresgéltek – mert ez a személyes felfedezés sokkal jelentőségteljesebb lesz bármilyen lerövidített útnál, ahol egy felnőtt "megmutatja a helyes utat" vagy azt, hogy hol "hibáztak".

Egyesek talán úgy értelmezik majd ezt, mintha én ellene volnék a mások tapasztalatából való tanulásnak, de erről szó sincs. Sőt, meg vagyok győződve róla, hogy a legtöbb dolgot mások tapasztalatai révén tanulhatjuk. Én magam is sokat tanultam, tanulok máig mások tapasztalataiból – azokéból, akiket kiválasztok, hogy tanuljak tőlük. Úgy vélem, hogy mások tapasztalatai mindenki számára lenyűgözők, különösen a kíváncsi gyerekek számára. Ugyanakkor azt gondolom, hogy ha lehetővé tesszük ezeknek a kíváncsi gyerekeknek, hogy erőszak nélkül tanulhassanak, akkor le lesznek nyűgözve azon emberek világától akiket ők egy adott pillanatban kiválasztanak arra, hogy tanuljanak tőlük. Ezért minden olyan próbálkozás, hogy rájuk erőltessem a tapasztalatomat, vagy bárki másét, steril marad és hiányozni fog belőle mindennemű kapcsolat az ő saját utukhoz.

Sokszínű tanulás

Jókora fejtörést okozott nekem, hogy hogyan nevezzem a demokratikus iskolában zajló tanulási folyamatot. Végül a "sokszínű tanulás" kifejezés mellett döntöttem, mert ez a demokratikus oktatás lényegéhez kapcsolódik. Olyan tanulási folyamat ez, amely fölismeri a tanulók sokféleségét – olyan tanulás, amely azon alapul, hogy minden egyénnek egyenlő joga van kifejezni saját egyediségét.

Mind emberek vagyunk és ennél fogva osztozunk egy sor olyan tulajdonságban, ami emberré teszi az embert, miközben mind különbözőek is vagyunk. Nem vagyunk egymás hasonmásai, sem fizikailag, sem máshogy. Legtöbbünknek saját életcélja van, és azokat különböző módon próbáljuk elérni: egyesek szeretnek állatokat gondozni, míg mások inkább tartózkodnak tőlük; néhányunk szeret gyerekekkel foglalkozni, míg mások számára az egy rémálom lenne; vannak, akik a reggeli órákban tanulnak könnyebben, míg mások este vannak elemükben; egyesek szeretik a matematikát, míg mások számára maga a dögunalom; vannak akik egy előadás meghallgatásával tanulnak a legjobban, míg mások számára az felér egy altató tablettával.

A végtelenségig folytathatnám. A lényeg ez: minden ember ezen a földön egyedi tanulási jellegzetességekkel bír.

Az emberi sokszínűség a világ egyik leggyönyörűbb dolga; ez mozgatja a világot. Ennek megfelelően minden tanulási helyzet alapjának kellene lennie. Az emberi sokszínűség azt jelenti, hogy a tanulási helyzetnek el kell ismernie, hogy különbözőm másoktól és egyedi vagyok. Ha nem teszi, akkor nem ismer el engem: talán elismer másokat, akik hozzám hasonlóak, akik rám emlékeztetnek, de nem próbálja megismerni az a különleges ént, aki vagyok.

Nem vagyok egyenlő a tulajdonságaim összességével. Miközben az igaz, hogy sok jellemzőmben osztozom másokkal (pl.: férfi, 40 éves elmúlt, izraeli, diplomás stb.), ezek a jellemzők nem adják ki az én egyedi profilomat, azt a egyedi "valamit", ami a rutinszerűen felsorolható tulajdonságokat összekapcsolja az egyéni lényegemmel – a teljességet, amely több, mint a részek összege.

Arra a kérdésre, hogy "Ki vagyok én?", abban az "egyedi és sokrétű én"-ben található meg a válasz, amely összeköti a megszámlálhatatlanul sok alkotóelemet: Az Én, akinek momentán az a legfőbb érdeklődési területe, hogy leírjam a gondolataimat az oktatás tárgyáról; az Én, akit pillanatnyilag az a kérdés foglalkoztat, hogy "Hogyan szerezzek ihletet az íráshoz"; az Én, aki a hajnali órákban tudom, hogy hogyan kell írni, de este nem; az Én, aki történetmesélésben jó vagyok, de

nem tudom, hogy hogyan idézzek másokat; az Én, aki képekben gondolkodik; az Én, akinek egyedi szerelmei, személyes emlékei és adott személyek vannak az életében, akikhez vonzódik. Mindez és még ennél is több az "egyedi Én". Ez az az "Én", akit nem képes leképezni semmilyen minisztériumban vagy iskolai naplóban megtalálható adatsor. .

A tanulási keret, amelyik ténylegesen elismer engem, egy soksejtes genetikai kóddal bíró embernek lát, amely egyszeri és megismételhetetlen. E tanulási keret értelmezési alapja szerint minden ember egyedi és mindenki valami egyedülállót tesz hozzá a világhoz. Ez a rendszer hozzásegíte mindenkit ahhoz, hogy fölismerje, elfogadja és kifejezésre tudja juttatni saját egyediségét.

Ez a sokszínű tanulás jelentése. Mielőtt belefognék működésének leírásába, szeretnék néhány kulcsfogalmat tisztázni.

"A négyzet"

Tegyük fel, hogy az alábbi ábra jelképezi a világon fellelhető tudást.

Pontosabban fogalmazva, nevezzük ezt "a kanonizált tudás világának" (azaz emberi tudásnak), mert a nem kanonizált tudás világa végtelen.

"A négyzet" képviseli azt a tudást, amiről a világ oktatási rendszerei úgy határoztak, hogy a diákoknak meg kell tanulniuk az iskolában (miközben az persze igaz, hogy a különböző országok különböző specifikus tudástartalmat helyeznek a négyzeteikbe, a négyzetek mérete minden kultúrában hasonló).

Például a négyzet tartalmaz bizonyos természettudományos tudástartalmat, de a természettudományos tudás java kívül található a négyzeten. Ugyanez igaz az irodalomra, művészetekre és minden iskolai tantárgyra. Tudások egész világi találhatók a négyzeten kívül. A négyzet kidolgozóinak

a munkahipotézise az, hogy a "fontos" tantárgyak alapjainak összegyűjtése és a velük való találkozás képessé teszi majd a gyerekeket arra, hogy a későbbiekben bővítsék és mélyítsék ismereteiket a saját maguk által választott területeken.

Carl Rogers, az amerikai humanista pszichológia egyik megalkotója, több mint 40 évvel ezelőtt kritizálta "a négyzetet" mint koncepciót. "*Freedom to learn*" [magyarul "A tanulás szabadsága" címen jelent meg – a ford.] című könyvében így ír Rogers:

Nem oly régen elkezdett nagyon érdekelni az ausztráliai őslakosok világa. Van itt egy népcsoport, amely több mint éven keresztül fennmaradt és tovább él egy kietlen vidéken, amilyenben egy modern ember napok alatt elpusztulna. Az ausztrál őslakosok túlélésének titka a tanítás. Apáról fiúra hagyományozódik minden apró tudásmorzsa arról, hogy hogyan lehet vizet találni, hogyan lehet olvasni a nyomokban, hogy hogyan ejtik el a kengurut, hogy hogyan lehet megtalálni a irányt a kietlen sivatagban. Mindezt a tudás úgy adják át a fiataloknak, hogy ez "a" módja a dolgoknak, és mindennemű innovációt rossznak. Világos, hogy a tanítás révén sikerül ebben a ellenséges és nagyrészt változatlan környezetben túlélni. Most már közelítek az engem izgató kérdés lényegéhez. A tanítás és a tudás átadása teljesen ésszerű egy változatlan környezetben. Ezért sem kérdőjelezték meg évszázadokon keresztül. De ha egy valami elmondható a modern emberről, akkor az az, hogy egy folyamatosan változó világban él. Az egyetlen dolog, amiben biztos lehetek, hogy a fizika, amit a ma diákjának tanítanak, egy évtizeden belül elavult lesz. A pszichológiai tanulmányok minden bizonnyal elavultak lesznek 20 éven belül. Az úgynevezett "történelmi tények" nagyon nagy mértékben az adott kultúra aktuális állapotán és vérmérsékletén múlnak. Kémia, biológia, genetika, szociológia oly mértékű változásban vannak, hogy egy mai határozott kijelentés majdnem bizonyos, hogy módosul mire a diák oda jut, hogy használja azt a tudást.

Rogers később azt írja:

Mi, nézetem szerint, egy teljességgel új helyzettel nézünk szembe az oktatás területén, ahol az oktatás célja, ha túl akarunk élni, a változás és a tanulás facilitálása. Az nevezhető kiművelt emberfőnek, aki megtanult tanulni; aki megtanulta, hogy hogyan alkalmazkodjon a változáshoz; aki megértette, hogy nincs olyan, hogy biztos tudás, hogy egyedül a tudás keresésének folyamata nyújthat biztonságos alapot. A változékonyság, a folyamatokra való támaszkodás a kőbe vésett ismeretek helyett az egyetlen olyan oktatási cél, aminek van értelme a modern világban.

Rogers kétségesnek tartja, hogy létezik egy olyan gyűjtőhely amelyben megtalálható az az általános műveltség, ami, emberektől, körülményektől, időtől és tértől független. Egyetértek vele. A "négyzetnek" semmilyen előnye nincs a tudástér bármely más pontjához képest. Minden pont kapcsolódik a többihez. És minden tanulás alapja, ahogy bölcseink mondták, nem az általános ismeretben, hanem az emberi szívben található. "Senki nem tanulja a Tórát, csak ha a szíve választja" (Babilóniai Talmud)

Ebből adódóan, az életünket végigkísérő tanulási folyamat során a világ folyamatosan bővülő tudásának csak egy igen csekély hányadára tehetünk szert. Az az igazság, hogy sosem fogjuk tudni, hogy mit hagytunk ki.

Az a nézet, amely egységes hallgatóságnak látja a diákokat egy olyan tananyag megalkotásához vezet, mely életkor- és tartalomközpontú ahelyett, hogy egyénközpontú lenne. A "négyzet"-nek adott a felnőtt világ egy másik nevet is: a "megfelelően töltött idő" zónája. A felnőttek (azaz szülők, az oktatási rendszer) úgy tartják, hogy amikor a diákok a négyzeten belül tevékenykednek, az a jól töltött idő, míg amikor azon kívül aktívak, akkor tevékenységük az "elvesztegetett idő" zónájában zajlik.

Ezek a fogalmak az iskolás korú gyerekek zömét arra készítetik, hogy a négyzetbe zsúfolódjanak. Úgy vélem, hogy ennek a

túlzsúfoltságnak katasztrofális következményei vannak: Először is, mint minden tömegben, itt se látja senki tisztán sem saját magát, sem másokat. Másodsor, minthogy az oktatási szakértők meg vannak győződve arról, hogy az egyéni értékelés kulcsfontosságú folyamat, a túlzsúfoltság rákényszerítette őket, hogy egy olyan rendszert találjanak ki, amely a négyzetben belül kategorizálja a gyerekeket olyan eszközökkel, melyek ellehetetlenítik az egyéni értékelést. Ezen eszközök közé tartozik a korcsoportonkénti elkülönítés (“Minden gyerek az adott korban...”), az egységes tesztelési rendszerek (“Mindazok, akik X-nél magasabb jegyet szereznek, azok...”), és egyéb olyan eszközök, melyek a négyzetben belüli csoportot mérik az egyének helyett.

A túlzsúfoltság és kategorizálás életre hívott egy ideológiát is, mely a személytelen elismerést helyezi a folyamat középpontjába. Ezt az ideológiát úgy hívják “objektivitás”, egy érdekesítő koncepció, mely tárgyakká változtatja az embereket – azaz dolgokká -, így téve lehetővé sokkal könnyebb összehasonlításukat. Amint azt tudjuk értékeléseméletből, azok a rendszerek, melyek “objektíven” tesztelik a diákokat (és majd később a felnőtteket is) nem leírna egy létező valóságot, hanem megteremtik azt.

Ez a dolog, ez “a négyzetben” zajló hatalmas ipar igyekszik mindannyiunkat egy ideális objektív modellhez viszonyítva mérni. Azt tanítja a diákoknak, hogy törekedjenek az ideális modellre – más szóval, hogy hasonlítsanak egymásra.

A gond az, hogy nem vagyunk egyformák. Ahogy arra már utaltam, még ha osztozunk is bizonyos jellemzőkben, részleteinkben nem hasonlítunk egymásra. Az összes tanuló behelyezése a zsúfolt négyzetbe és “objektív” eszközökkel való méricskélésük kialakítja azt, amit úgy hívunk, hogy a “haranggörbe”, mely által a gyerekek megmérettetnek és egyértelmű kategóriákba helyeztetnek: vannak az “átlagosak”, vannak a “kiválók” és vannak a “gyengék” – mind az ideális tárgyhoz képest.

Feltételezhetően azok többsége, akik ezt a könyvet olvassák, “átlagos”-ként lettek az iskolában kategorizálva, kevesük “kiválóként” és néhányuk, mint én, “gyenge”-ként.

Sajnos, minthogy "a négyzet"-et úgy tekintjük mint "felkészülést az életre", a rendszer végzőseinek zöme hajlamos lesz elfogadni azt a pozíciót, ahová az iskola a14 év során besorolta. Valóban, többségünk átlagosnak értékeli önmagát. Honnan jön ez a belső hang, mely szinte mindannyiunk életében jelen van, (azokat is beleértve, akik sikeresek), és azt súgja, hogy "nem vagyunk elegek"?

Azt gondolom, hogy ez a hang mindazon hangok összessége, melyeket a négyzeten belül hallottunk:

- Egyediséged nem releváns az életben. Ami fontos, az az, hogy milyen közel tudsz kerülni "az ideális mód"-hoz, azaz hogy jó jegyeid vannak-e és "kiváló" vagy-e.
- Nincs jelentősége, hogy te milyennek értékeled magad. Ahhoz, hogy bebizonyíthasd, hogy mennyire értékes vagy, el kell nyerned egy külső szakértő jóváhagyását (a tanár, a rendszer stb.).
- Közületek csak kevesen tudnak kitűnni. A normál görbén többségeitek mindig átlagos marad.

Sok esetben, még azokban is, akik a "kimagaslóan teljesít a négyzetben" minősítést kapták, jelen van egy állandó félelem, hogy valójában "átlagosak", sőt talán még "gyengék" is, és hogy csak azért kaptak "kiváló" minősítést, mert tudják, hogy hogyan lehet "átverni a rendszert", hogy az kiválónak lássa őket.

Biztos van, aki most rám szólna, hogy "Bocs, ébresztő, üdv a való világban! Itt az ideje lejönnöd az elefántcsonttoronyból és leszállni végre a földre egy pillanatra! Nyisd ki a szemed, nézz körül és vedd észre, hogy a legtöbb ember valóban átlagos, és csak nagyon kevesek kiválóak vagy éppen gyengék. Mondd, hol jártál te, amikor a statisztikát tanultátok?"

Ez az a pont, ahol szerintem a konzervatív oktatási rendszer a legnagyobb sikerét könyvelheti el – "négyzetistákká" változtatva bennünket, megtanított arra, hogy aszerint soroljuk be az embereket, hogy milyen szinten sikeresek a

négyzeten belül. Későbbi életünk során is, amikor már elhagytuk a négyzetet, automatikusan használjuk a kategorizálás elvét és továbbra is azt fogjuk gondolni, hogy aki a négyzeten belül "sokra vitte" (vagyis jó jegyeket kapott az iskolában, megírta a doktoriját, stb), az sikeresebb, fontosabb és jobb ember.

Ezek a statisztikai besorolások csak akkor helyesek, ha az embereket egy egydimenziós skálán mérjük – a "négyzet", az ideális modell skáláján. A helyzet merőben megváltozik, ha az embereknek lehetőségük van arra, hogy meghatározzák, hogy milyen területen akarnak fejlődni.

Fordította: Széger Katalin és Szegedi Gábor a szerző engedélyével.

Kapcsolódó írás a haderai iskoláról: Robert Stark: Demokratikus iskolák és demokratikus képzés Izraelben (részletek)